

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Metodika 5. workshopu

Podivné přátelství

Verze pro ZŠ

Úvodní slovo

Výraz *holocaust* je řeckého původu. Má původ ve dvou řeckých slovech: *holo*, což znamená celý, úplný, a slova *kaustos*, které znamená shořet. Celý význam slova označuje v Bibli „zápalnou oběť“. Tento termín v přeneseném slova smyslu jako první užil nositel Nobelovy ceny míru Elie Wiesel. „Zničením ohněm“, „úplným zničením“ se přitom myslí persekuce a vyvraždění evropských Židů během 2. světové války. Ovšem náboženské souvislosti, které tento pojem vyvolává, mnozí Židé odmítají. Pro židovskou tragédii za 2. světové války se proto užívá i hebrejského biblického slova „*šoa*“, což znamená záhubu, zničení, zmar.

Holocaust je velice ojedinělou událostí v dějinách lidstva, která minulé případy genocidy převyšuje ve všech svých rozměrech: časový horizont, počet obětí, územní rozsah. Vyznačuje se charakteristikami, které s předešlými genocidami nesdílí. Moderní genocida je totiž genocida s účelem. Zbavit se protivníka není totiž cíl sám o sobě. Jedná se o prostředek k cíli, který nutně vychází z konečného cíle. Cílem jako takovým je velká vize lepší a radikálně odlišné společnosti. Jak uvádí Zygmunt Bauman v knize *Modernita a holocaust*: „oběti nebyly zabíjeny proto, aby se obsadilo a kolonizovalo území, na kterém žily. Často byly zabíjeny tupým a mechanickým způsobem, který neoživovaly žádné lidské emoce – nenávist nevyjímaje. Byly zabíjeny, protože z toho či onoho důvodu nezapadaly do schématu dokonalé společnosti. Toto zabíjení nebylo dílem zkázy, nýbrž tvorby. Byly likvidovány, aby se mohl ustavit objektivně lepší – efektivnější, morálnější, krásnější – lidský svět.“¹

A právě proto je velice důležité o holocaustu v dnešní době mluvit, protože je to událost moderní společnosti. Holocaust nebyl jen selháním, ale také produktem moderní civilizace. Proto je třeba holocaust zkoumat nejen proto, abychom uctili památku obětí, ale také abychom se z historie poučili a uvědomili si jeho důležitost a aktuálnost. Jeho důležitost bychom mohli vidět v tom, jak snadné bylo ovlivnit miliony lidí po celé Evropě. Naším cílem ovšem není někoho soudit, ale poukázat na to, že by k podobné genocidě mohlo někdy v budoucnu dojít znovu. Uvědomit si, jak v dnešní společnosti tiše doutná rasismus, který v nepravidelných intervalech ukazuje svou pravou tvář.

¹ BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 144.

Anotace

Workshop představuje prožitkový program využívající prvky výchovy dramatem čerpající námětově z knihy J. Boyene: *Chlapec v pruhovaném pyžamu*², potažmo ze stejnojmenného filmu (režie: Mark Herman)³. Didaktický dopad je postaven na rozporu přirozeného respektování lidské jinakosti a odlišnosti ve světě dětí oproti manipulativnímu zneužívání rasové nadřazenosti k ideologickým záměrům ve světě dospělých. Účastníci programu se učí pochopit přirozený význam lidské jinakosti, emotivním způsobem zažívají nanečisto zradu přátelství ve vypjaté životní situaci a uvědomují si jeho cenu navzdory příslušnosti k odlišnému etniku. Dále se mj. učí historickým faktům o holocaustu a nacismu, ale také o neonacismu, a seznamují se s přesnějším významem pojmů.

Výchozí předpoklady

Předpokládáme, že žáci a žákyně učivo dosud neprobírali, ale že mají obecné povědomí a znalosti o druhé světové válce, které jsou nicméně většinou pouze povrchní. Workshop představuje vhodný vstup do dané problematiky, neboť skrze něj je možné ověřit úroveň dosavadních vědomostí a dále je prohloubit a rozšířit. Předpokládáme, že žáci a žákyně projeví zaujetí příběhem dvou chlapců, věkově jim poměrně blízkým, a jejich osudem v době války i zvýšenou citlivost vůči některým aspektům příběhu (např. zrada), které mohou konfrontovat s vlastní zkušeností.

Cíle

- Seznámit se se základními informacemi o holocaustu a nacismu,
- pochopit význam lidské odlišnosti a potřeby respektovat ji,
- uvědomit si kořeny rasové nesnášenlivosti,
- definovat nebezpečí rasismu v současné společnosti,
- uvědomit si roli vlastního svědomí v utváření integrity osobnosti mladého člověka.

Potřebné pomůcky a uspořádání prostoru

Židle uspořádány do půlkruhu, velké papíry, fixy, lepicí páska, nůžky, audiovizuální technika, film *Chlapec v pruhovaném pyžamu*⁴ (vybrané ukázky dostupné na www.protipredsudkum.upol.cz).

Obsah

1. Zamotávání rukou
2. Evokace problému
3. Setkání
4. Deváté narozeniny
5. Historický exkurz
6. Kamarádství

---

² BOYENE, J. *Chlapec v pruhovaném pyžamu*. Praha: BB/art, 2008.

³ *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (The Boy in the Striped Pyjamas, režie: Mark Herman, 2008).

⁴ *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (The Boy in the Striped Pyjamas, režie: Mark Herman, 2008).

7. Zrada (Kotler)
8. Vnitřní rozhovor obou chlapců
9. Reflexe

Přílohy

- Příloha č. 1 – scénka k aktivitě č. 2
Příloha č. 2 – role na pantomimu k aktivitě č. 4
Příloha č. 3 – scénka k aktivitě č. 7

Průřezová témata

- Osobnostní a sociální výchova – osobnostní rozvoj (rozvoj schopností poznávání, kreativita), sociální rozvoj (mezilidské vztahy, komunikace, kooperace a kompetice), morální rozvoj (hodnoty, postoje, praktická etika)
- Multikulturní výchova – kulturní diference, lidské vztahy, etnický původ

Vzdělávací oblasti

- Jazyk a jazyková komunikace – český jazyk a literatura
- Člověk a společnost – dějepis, výchova k občanství
- Doplnující vzdělávací obory – etická výchova

Literatura a zdroje

BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

BOYENE, J. *Chlapec v pruhovaném pyžamu*. Praha: BB/art, 2008.

Chlapec v pruhovaném pyžamu (The Boy in the Striped Pyjamas, režie: Mark Herman, 2008).

Postup realizace aktivit

1. Zamotávání rukou

Cíl: navodit uvolněnou atmosféru

Čas: 5 min

Pomůcky: -

Forma práce: skupinová práce

Postup práce:

Krok 1: Řekněte žákům a žákyním, aby se postavili do kruhu a zavřeli oči. Zamotejte jejich ruce tak, aby se každý oběma rukama někoho držel. Poté je vyzvěte, aby oči otevřeli a bez toho, aniž by ruce rozpojili, se rozmotali a znovu utvořili kruh, případně více kruhů.

2. Evokace problému

Cíl: navodit atmosféru, seznámit se s tématem, tj. s osobami dvou chlapců, jejichž příběh vytváří linii celého workshopu

Čas: 15 min

Pomůcky: 2 předem připravené velké papíry se siluetami chlapců a se základními údaji o nich, fixy, lepicí páska, nůžky text scénky (příloha č. 1)

Forma práce: skupinová práce (2 skupiny)

Postup práce:

Krok 1: Řekněte žákům a žákyním, že v průběhu celého tohoto workshopu se seznámí s příběhy dvou osmiletých chlapců. Bude to podivný, možná zvláštní příběh o jejich přátelství.

Krok 2: Rozdělte třídu na 2 skupiny a z každé poloviny vyberte jednoho chlapce, který bude představovat jednoho z našich hrdinů (Šmuel/Bruno). Oba herci by se měli během celého workshopu chovat pasivně, nemluvit, protože jsou ztělesněním kluků, o kterých se bude příběh vyprávět.

Pozn. Chlapce je třeba vybírat už s určitým porozuměním třídě, jejich úkol bude těžký na zvládnutí. Musí být málo stydliví a poměrně akční, což však nemusí být nutně ti, kteří se ve třídě nejvíce ozývají.

Krok 3: Na zem položte dva velké papíry se siluetami chlapců, které si připravte předem, včetně doplnění symbolů a základních údajů o chlapcích, ideálně tak, aby tyto nijak nezasahovaly do siluety.

- *K první siluetě připište: Bruno, narozen 15. 4. 1934, Berlín; a nakreslete: symbol hákového kříže.*
- *K druhé siluetě připište: Šmuel, narozen 15. 4. 1934, Krakov; a nakreslete: symbol židovské hvězdy.*

Krok 4: Každý papír představuje jednoho z našich hrdinů. Papíry přidělte skupinám podle toho, jak z nich byli vybráni hlavní představitelé (Šmuel a Bruno). Každá skupina má nyní za úkol, zapsat na papír kolem své siluety vše, co ji napadne, v souvislosti s tím, co je na papíru již napsáno. Neměly by to být věty, ale spíše slova či slovní spojení. Chodte mezi skupinami a dbejte na to, aby papíry nebyly příliš počmárané, aby tam nebyly recesistické, či dokonce rasistické výroky apod. Situace by si měla uchovat určitou vážnost, informace by měly být přehledné a srozumitelné. Pokud si žáci a žákyně nebudou schopni sami poradit, můžete s nimi spolupracovat, pokládat jim návodné otázky: *Chlapcům je osm let. Ve které době se tedy nacházíme? Co je pro tuto dobu typické?*, a tím je vést určitým směrem.

Krok 5: Zatímco žáci a žákyně budou pracovat na vytváření identity Bruna a Šmuela, vezměte si oba žáky představující hlavní hrdiny stranou a předejte jim text scénky o setkání chlapců. Pošlete herce za dveře, aby si mohli scénku v klidu secvičit (buď se ji zvládnou naučit, nebo ji mohou částečně číst z papíru).

Text scénky naleznete v příloze č. 1.

Krok 6: Po čase přiveďte Bruna a Šmuela zpět do třídy. Následuje prezentace výsledků práce obou skupin. Řekněte žákům a žákyním, aby si vybrali jednoho zástupce ze skupiny (vyjma Bruna a Šmuela), který třídě představí identitu a základní rysy svého hrdiny. Oba výtvary pověste na viditelné místo ve třídě (např. na tabuli)

Krok 6: V případě, že to nezazní přímo od žáků a žákyň, zařaďte příběh chlapců do kontextu (2. světová válka, holocaust apod.), případně doplňte prezentace žáků o další podstatné informace, které nezazněly. Na závěr zopakujte to nejdůležitější, co bylo o chlapcích řečeno.

3. Setkání

Cíl: uvědomit si, jaké jsou osudy obou protagonistů

Čas: 10 minut

Pomůcky: ukázka z filmu *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (00:30:28 – 00:33:47, nebo na www.protipredsudkum.upol.cz), text scénky (příloha č. 1)

Forma práce: scénka, skupinová práce

Postup práce:

Krok 1: Uveďte, že nyní zahrají Bruno a Šmuel scénku o prvním setkání obou chlapců. Řekněte žákům a žákyním, aby si jejich rozhovor dobře zapamatovali.

Krok 2: Po skončení scénky pusťte vybranou ukázkou z filmu *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (00:30:28 – 00:33:47).

Krok 3: Po zhlédnutí ukázky z filmu ved'te diskusi a ptejte se na následující otázky, aby si žáci a žákyně doplnili informace o situaci obou chlapců a o atmosféře, která je obklopuje.

- *Jak na vás působilo filmové zpracování? V čem bylo odlišné od sebrané scénky?*
- *Co mají oba chlapci společné? V čem se odlišují?*
- *Bylo možné, aby k takovému setkání došlo mezi dospělými? Proč?*

Komentář

Lze navázat na to, co už o chlapcích a o situaci v nacistickém Německu bylo řečeno. Komunikace s žáky a žákyněmi by měla směřovat čím dál víc k osobnímu příběhu obou chlapců.

4. Deváté narozeniny

Cíl: poznat rozdílné světy obou chlapců

Čas: 15 minut

Pomůcky: kartičky s rolemi na pantomimu (příloha č. 2), papíry

Forma práce: pantomima, skupinová práce

Postup práce:

Krok 1: Ponechte žáky a žákyně rozdělené do dvou skupin. Z každé skupiny vyberte 2 žáky/žákyně do role pozorovatelů. Ostatním žákům a žákyním rozdejte role na pantomimu. Každá skupina má za úkol na základě přidělených rolí ztvárnit atmosféru oslavy narozenin svého hrdiny – Bruna nebo Šmuela, které tentokrát do aktivity rovněž zapojte. Jeden je doma, druhý slaví své narozeniny v koncentračním táboře.

Role na pantomimu naleznete v příloze č. 2.

Krok 2: V průběhu nácviu pantomimy posaďte pozorovatele zády ke třídě tak, aby přípravu na pantomimu neviděli. Vysvětlete pozorovatelům, že jejich úkolem bude pozorně sledovat pantomimickou scénku oslavy svého hrdiny a zapisovat, co uvidí. Především je upozorněte, aby se zaměřili na následující aspekty:

- *Jaké emoce oslavenec nejspíše prožívá?*
- *Co lze vyčíst z tváří a chování ostatních účastníků oslavy?*
- *Jak by se dala popsát celková atmosféra oslavy a místa, kde se oslava odehrává?*

Krok 3: Nechte na nácvik pantomimy jen cca 3 minuty. Řekněte hercům, aby zůstali nehybně v pantomimickém sousoší. Následně požádejte pozorovatele, aby se otočili čelem k hercům. Dvojice pozorovatelů se zaměří pouze na svou skupinu. Nechte nezávisle na sobě obě skupiny, aby pantomimicky přehráli zadanou situaci a poté opět zůstali nehybně v pantomimickém sousoší. Pozorovatelé zapisují odpovědi na výše položené otázky.

Pozn. Důležité je, aby se skutečně jednalo o pantomimu, tedy aby žáci a žákyně při přehrávání scénky po celou dobu nemluvili ani nevydávali jiné zvuky.

Krok 4: Vyzvěte pozorovatele, aby své poznámky nahlas přednesli. Pokud by nezazněla odpověď na některou výše uvedenou otázku, tak se na ni znovu zeptejte. Poté položte následující otázky všem:

- *Souhlasí skupina s pozorovateli?*
- *Jak se cítili účastníci jednotlivých oslav při předvádění pantomimy?*
- *Jaké pocity zažívali hlavní hrdinové – Šmuel a Bruno?*
- *Jak by se cítily jejich postavy v dané atmosféře?*

Krok 5: Dovedte žáky a žákyně každé skupiny k tomu, aby se se svými pozorovateli shodli na emocích, které pantomimou chtěli vyjádřit, a na tom, jaké pocity během oslavy převažovaly u hlavních představitelů – Šmuela a Bruna. Tyto hlavní pocity pak nechte pozorovatele zapsat do hrudi (srdce) siluety každého z chlapců.

5. Historický exkurz

Cíl: objasnit pojmy spojené s 2. světovou válkou, nacismem

Čas: 10 minut

Pomůcky: fixy/křídly

Forma práce: skupinová práce, debata

Postup práce:

Krok 1: Nyní proberte s žáky a žákyněmi některá fakta, která jim dotvoří dobu a okolnosti, ve kterých oba chlapci žijí. Je třeba s přihlédnutím k věku žáků objasnit problematiku spojenou s 2. světovou válkou a holocaustem. Můžete využít např. těchto otázek:

- *Co znamená holocaust? (kdy, kde, proč, jak...)*
- *Koho považovali nacisté za své nepřátele?*
- *Co je to: NSDAP, árijská rasa, čistý původ, ghetto/ghettoizace? (Pište tyto pojmy na tabuli.)*
- *Je nacistická ideologie zcela mrtvá, nebo se najdou jedinci, kteří ji ještě dnes propagují?*

Komentář

Dříve se již vícekrát mluvilo o historických souvislostech, nyní je potřeba se zaměřit na správné pochopení a správné užívání klíčových pojmů, obsažených v otázkách nebo s otázkami souvisejících (např. neonacismus).

6. Kamarádství

Cíl: rozebrat moment, kdy se oba chlapci skamarádí

Čas: 10 minut

Pomůcky: ukázka z filmu Chlapec v pruhovaném pyžamu (00:44:39 – 00:46:02, nebo na www.protipredsudkum.upol.cz),

Forma práce: skupinová práce, debata

Postup práce:

Krok 1: Pusťte další ukázkou z filmu Chlapec v pruhovaném pyžamu, ve kterém je zobrazeno, jak vznikne mezi Šmuelem a Brunem přátelství (00:44:39 – 00:46:02). S žáky tuto část filmu analyzujte, pokládejte jim následující otázky:

- *Proč se oba chlapci skamarádili?*
- *Co mají společného?*
- *Proč se chlapci chovají tak, jak se chovají?*

7. Zrada (Kotler)

Cíl: ukázat rozdílnost obou prostředí, ve kterých se chlapci nacházejí, ukázat dopad výchovy

Čas: 10 minut

Pomůcky: text scénky (příloha č. 3), ukázka z filmu Chlapec v pruhovaném pyžamu (01:02:16 – 01:03:40, nebo na www.protipredsudkum.upol.cz)

Forma práce: skupinová práce, scénka, debata

Postup práce:

Krok 1: Předejte Brunovi a Šmuelovi text scénky, aby měli čas na jeho přečtení. Oproti předchozí scénce budou mít poněkud těžší úkol, protože nemají prostor na delší přípravu a rovnou scénku z textu zahrají. Řekněte ostatním žákům a žákyním, že jejich spolužáci – Bruno a Šmuel – nyní ztvární scénku, která přímo navazuje na ukázku z filmu, kterou před chvílí viděli. Ve scénce vystupuje ještě třetí postava: poručík Kotler, jehož roli zahrajte vy.

Text scénky naleznete v příloze č. 3.

Krok 2: Po zhlédnutí scénky pusťte žákům a žákyním další ukázku z filmu Chlapec v pruhovaném pyžamu (01:02:16 – 01:03:40).

Krok 3: Poté se žáků a žákyní zeptejte na následující otázky:

- *Co se odehrálo? K jaké situaci došlo?*
- *Mohli se v té době kamarádit Žid s Němcem?*
- *Proč se Bruno zachoval tak, jak se zachoval?*

8. Vnitřní rozhovor obou chlapců

Cíl: vcítit se do postav, pochopit jednání obou chlapců

Čas: 10 minut

Pomůcky: papíry, fixy, ukázka z filmu Chlapec v pruhovaném pyžamu (00:52:53 – 00:54:16, nebo na www.protipredsudkum.upol.cz)

Forma práce: skupinová práce, prezentace

Postup práce:

Krok 1: Využijte opět toho, že jsou žáci a žákyně rozděleni na dvě skupiny. Řekněte, že každá skupina má nyní za úkol zformulovat otázky, které si sám pro sebe asi říkal po tomto drsném ukončení právě započatého přátelství jejich hlavní hrdina. Ponechte žákům a žákyním dostatek času na přemýšlení. Zdůrazněte, že Šmuel a Bruno mají v tomto případě rozhodující roli ve formulování „svých“ myšlenek, „svých“ otázek či „svých“ pocitů (zapisují je na papír). *Pozn. Na této aktivitě je možné dobře ověřit, jak žáci a žákyně situaci pochopili, jak jí rozumí a jak se s ní ztotožnili.*

Krok 2: Vyzvěte Bruna a Šmuela, aby předstoupili před třídu a prezentovali výsledky své skupiny. Mluví právě oni, protože jich se tyto vnitřní otázky nejvíce týkají.

Krok 3: Uveďte, že si podobné otázky hrdinové našeho příběhu skutečně kladli a hledali na ně odpověď či odpovědi. Příkladem toho může být Bruno, který se snažil najít radu u člověka mu velmi blízkého, své starší sestry. Ta se mu následně skutečně vynasnažila objasnit okolnosti doby a charakter místa, v nichž se ocitli.

Krok 4: Nyní pust'te poslední ukázkou z filmu *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (00:52:53 – 00:54:16), kde se mluví o tom, že Židé nejsou lidi. Po zhlédnutí řekněte, že od této doby se naši hrdinové již neviděli.

9. Reflexe

Cíl: shrnutí příběhu, zamyšlení se nad důvody chování jeho protagonistů

Čas: 5 minut

Forma práce: debata

Postup práce:

Krok 1: Pro zakončení tohoto příběhu lze použít následující situaci: Řekněte žákům a žákyním, aby si představili, že se oba chlapci spolu náhodou setkají dvacet let po válce a poznají se. Položte jim následující otázky:

- *Co si asi řeknou na své tehdejší přátelství? Jaké situace mohou nastat?*
- *Jaký budou mít názor na své setkání, na své tehdejší postavení?*
- *Budou si blízcí? Nebo cizí?*

Postupně prodiskutujte různé možnosti podoby takového setkání (vzájemně si to vysvětlí a usmíří se, vzájemné pocity jim nedovolí spolu komunikovat apod.)

Krok 2: Zeptejte se žáků a žákyní, jak jinak mohl příběh skončit a proč. Rozved'te další (reálnější) možnosti.

Komentář

Workshop je primárně založen na příběhu dvou chlapců zpracovaného literárně i filmově (Chlapec v pruhovaném pyžamu), nicméně realie literární předlohy ani filmu nepovažujeme za historicky věrné, proto jsme se od tohoto zpracování odklonili a příběh přizpůsobili cílům workshopu. Pokud se žáci a žákyně budou ptát, jak příběh dopadl (podle knihy/filmu), je třeba jim objasnit, že to pro workshop není podstatné. Rovněž fakt, že se nejedná o skutečný příběh, by na jeho hluboký dopad na čtenáře či diváka, resp. žáky a žákyně, neměla mít vliv.